

Колір у психологічній характеристиці поведінки персонажів повісті Ольги Кобилянської «Земля»

Тетяна КУТОВА,

учитель української мови та літератури, вчитель вищої категорії

У нинішній етносоціалній ситуації, що характеризується зростанням національної свідомості, підвищенням інтересу до витоків традиційної культури та етнічної історії, постає питання пошуку нових підходів до вивчення літератури. Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти завданням сучасної літературної освіти є формування уважного читача з розвиненими творчими, розумовими, пізнавальними здібностями. Учителю має активно, цілеспрямовано залучати учнів до читання шляхом формування їхньої читачької компетенції [6].

Тож уроки літератури спрямовуються на підготовку сучасної молоді до критичного, виваженого оцінювання подій, явищ, поведінки оточуючих. Емоційне сприйняття тексту є важливим аспектом аналізу психологічної характеристики персонажів, адже «емоції – це особливий клас психічних станів, які відображають ставлення людини до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе та до результатів своєї діяльності» [7]. Загальновідомо, що на емоційний стан людини впливає колір. «Бути зрячим, – наголошував Арістотель, – це означає бути в який-небудь спосіб причетним до кольору» [1, с. 225].

Оскільки колір вважається важливим засобом психологічного відображення поведінки особистості, забезпечує розуміння її психічного стану, внутрішніх переживань, розглянемо, як ці можливості використовують письменники, зокрема Ольга Кобилянська, в характеристиці персонажів художнього твору.

Як зазначав І.Франко, у творах О.Кобилянської поведінка людини вперше пояснюється внутрішніми, психічними імпульсами. Твори письменниці, що спираються на український національний матеріал, утверджують загальнолюдські цінності. Письменниця – дуже тонкий психолог, її твори насичені яскравими портретами персонажів, вражаючими картинками буковинської природи, різнобарвною палітрою фарб. Вона намагалася «намалювати пишні, багаті красками картини», передати «весь сей повний пишних красок простір». Однак, «про що б не писала письменниця, у центрі її уваги завжди перебуває герой з усіма його болями й стражданнями, що відповідає ідейно-естетичній концепції О.Кобилянської як найвизначнішого представника соціально-психологічного напрямку в українській прозі кінця XIX століття» [2, с. 182].

Різноманітна творчість О.Кобилянської привертає увагу багатьох дослідників. Аналіз її творів здійснили такі літературознавці як Ф.Погребенник, Н.Томашук, З.Гузар, О.Ковальчук та ін. Заслугує на

особливу увагу дослідження І.Бабій «Назви кольорів як важливий засіб реалізації ідейно-естетичної концепції О.Кобилянської» [2], в якому науковець прагне означити «палітру фарб» письменниці на матеріалі новел.

Водночас малодослідженим є питання семантики кольорів у творі Ольги Кобилянської «Земля», що потребує використання методу контекстуального аналізу. Наведемо найвдаліше, з нашого погляду, розуміння цього методу: «Контекстуальний аналіз (багатостороннє зіставлення) окреслює віртуальне тло для досліджуваного предмета і провадить, своєю чергою, до типології – методу, заснованого на упорядкуванні літературних явищ за спільними й відмінними диференційними (зазвичай – структурними та функціональними) ознаками задля вироблення системи типів (грец. – зразок), тобто узагальнених моделей, парадигм чи матриць» [13]. Цей метод дає змогу дослідити різнобарв'я фарб у повісті письменниці, визначити, яку роль вони відіграють у психологічній характеристиці поведінки персонажів.

Отже, **метою статті** є обґрунтування важливості ролі кольору в осмисленні повісті О.Кобилянської «Земля», психологічної характеристики персонажів, адже він є мовно-виражальним засобом цієї характеристики, завдяки саме цьому аспекту аналізу твору забезпечує формування читачьких компетентностей.

Розглядаючи поетику кольору, що становить внутрішнє художнє ество повісті, варто зазначити, що письменниця основну увагу скеровує на розкриття внутрішнього стану героїв. Вона прагне показати найглибші душевні почуття, найтонші порухи, сердечний біль, глибину думок і сподівань, непомітно супроводжуючи це певним кольоровим забарвленням.

Детально вивчаючи кольористику повісті «Земля», зауважимо, що, за словами І.Бабій, «авторка використовує різнобарвні фарби, застосовані в українській мові, тонко зберігаючи їх художньо-зображальні можливості. О.Кобилянська широко використовує назви, що позначають конкретну колірну ознаку предмета чи явища об'єктивної дійсності: білий, чорний, червоний, зелений, синій, жовтий» [2, с. 182]. Та домінуючим у творі є чорний колір і його відтінки, тобто переважають похмурі, темні, чорні тони. Завдяки цьому можна передбачити трагедію, яка відбувалася в повісті, бо чорний відображає сльози, горе, біду, сум, журбу.

Дослідження кольористику повісті «Земля» дає змогу стверджувати, що Ольга Кобилянська «уважна до світу фарб і, прагнучи художньої досконалості свого письма, чіткості й цілісності образів, естетичної довершеності й психологічності зображення, нерідко застосовує зображально-виражальні можливості назв кольорів» [там само]. Це допомагає їй дуже тонко відтворити психологію селян, їхні прагнення, радощі, горе, а читачам якнайглибше відчутти цю психологічну характеристику. «Психологічною силою фарби, – вважає В.Кандинський, – є виклик душевної вібрації. Душа міцно зв'язана з тілом, тому, можливо, душевне сильне переживання шляхом асоціації викликає інше, їй відповідне. Тому зі зміною переживань, відчуттів, думок героїв змінюється й палітра кольорів та їхніх відтінків» [8, с. 38].

Отже, досліджуючи психологію поведінки персонажів, варто звернути увагу на барви в портреті кожного з них, в пейзажі, який оточує героїв у певний період життя і відображає їхні почуття.

Один із героїв повісті «Земля» – Івоніка Федорчук, спокійний і лагідний чоловік, який обоює землю, живе в гармонії з нею, відчуваючи всі її бажання. І цей внутрішній стан героя підсилюють яскраві барви природи. «З голубим небом злучалась прекрасна пшениця, колисалось золоте жито, тут і там бігли зелені пасма конюшини, обсіпані рожевим цвітом, та білі ниви гречки» [10, с. 27] (Тут і далі в цитатах виділення наше – Т.К.). У дні, коли «небо прибиралося в синявий шовк, а сонце розходилося блискучим золотом» [там само, с. 28], Івоніка був щасливий. Навіть усміхався сам до себе. Але коли Івоніка відчуває страх перед землею, барви пейзажу змінюються: «Боявся її, як почорнілого неба, коли не було дощу, – наголошує письменниця, – бо все, що раніше зеленіло – блідне» [там само, с. 28]. Ця зміна кольорів відображає зміну почуттів чоловіка. Яскраві барви любові змінюються темними, блідими барвами страху, гармонія – покірністю.

Зазначимо: Івоніка – чесна, трудяща людина. Разом із жінкою вони працювали «мов чорні воли», здобуваючи «кривавою працею» землю, а натомість отримали «чорні, мозолісті пальці» й безмірну любов до неї, але не вони її підкорили, а земля залишилася їх володаркою. Акцентуючи увагу на цьому, письменниця неодноразово наголошує, що Івоніка має «чорні руки», тобто колір їх від тяжкої праці став однаковим з барвою землі. Цей персонаж любить свою землю, вболіває за неї, ототожнює себе з нею: «Земля чорна та й руки наші почорніли від неї, та проте вона свята» [там само, с. 115].

Він любить своїх синів, особливо Михайла. Сильно вболіває за свою дитину. Недаремно «чорним роєм підсувались йому різні болючі думки» [там само, с. 105] й «чорна жура йшла крок у крок за ним» [там само, с. 119].

Письменниця глибоко відчувала багатство і красу природи рідного краю, розуміла її вплив на людину, тому в творах таке велике значення надається пейзажам. Картини природи інтонують ритм сільського життя, зміни в настроях, поведінці людей. Водночас відбувається закономірна зміна кольорів, що допомагають глибше відчувати події творів, бо колір здатний і викликати, і передати певний душевний стан.

Отже, наголосимо: велику психологічну роль у характеристиці персонажів відіграють пейзажі.

«Змальовані вони в одних випадках багатобарвно й колоритно, в інших – однотонно, – помічає Н.Томашук, – залежно від того, яку функцію виконують» [14, с. 145]. Пейзажі в повісті переважно похмурі та сумні. Вони відповідають настроям персонажів. Гнітючий стан Івоніки у зв'язку з тим, що його улюблена дитина повинна йти в солдати, супроводжує «сіра мряка ... яка темно визирала з сивого серпанку» [10, с. 42]. Але ці важкі почуття освітлює присутність сина, який поки що вдома. Цю ясну любов письменниці висвітлила описом неба, яке було «чисте й голубе».

Тяжкі думки й переживання Михайла, який від'їжджав на службу, страждання його душі підсилює сумний сірий пейзаж осені: «Небо звисало одною сірою, мрячною масою. Великий ліс... виглядав поважно і стурбовано, і лиш де-не-де дрижало поховкле листя на чорному гіллі, зеленілась якась витривала ростинка на землі. Над лісом зібрались густі маси мряк» [там само, с. 90]. «Все навкруги виглядало сіро», «земля здавалась ще чорніша» [там само, с. 91]. А до батька, який, відчуваючи біль сина, намагався приховати свою тугу, «надворі зверталася чорна просторінь» [там само, с. 92]. Сум матері письменниці відобразила в постаті жінки, яка провела сина. Ольга Кобилянська, розкриваючи переживання героїні, змалювала її білими фарбами. Марія була одягнена «вся біло, здавалося перемялася в білявий стовп і, перейнята самим болем, мала розійтися з імлюю» [там само, с. 94]. Цей опис нагадує примару, бо горе перетворило її на справжню білу примару.

Темні пейзажі допомагають зрозуміти чорні думки Сави, відчути його злобу. Коли хлопець йшов до бурдея вночі, погляд його «мимоволі зупинився на «сусідньому ліску». Він лежав так темно й густо, так спокійно, неначе ждав на кого..., здавалося, що імлісті постаті приманювали таємничими рухами до темної глибини лісу» [там само, с. 184]. Цей ліс тягнув до себе обох братів. Один – жертва, другий – вбивця, але переможців не залишилося, бо обидва стали жертвами чорної сили. За словами Ю.Клим'юк, «християнський світогляд у повісті має різноаспектне вираження. Він подається як норма життя українського селянина... О.Кобилянська відтворює в повісті спосіб життя й поведінку християнина, що відображає глибину його віри» [9, с. 53].

Трагедію братовбивства відображають барви лісу. «Ліс лежав замкнений у собі, вдоволений. Сиві маси мряк висіли в чудацьких формах над ним» [10, с. 204], «він чорнівся неприємно з темряви осінньої ночі...» [там само, с. 223].

Михайло був чесною, працюютою, лагідною людиною, наділеною чистою та ясною душею. Тому не лише люди вболівали за нього, а й осіння ніч провела хлопця в останню путь, прикрасивши себе всіма ясними барвами: «Місяць заллявся світлом. Зорі, прибравшись у весь блиск срібла, здавалося, ненастанно дрижали з якогось зворушення...» [там само, с. 234], «місяць розгорівся палаючим

світлом» [там само, с. 240]. І ця прекрасна картина місячного неба допомагає відчути те неймовірне зворушення, відчути страшне горе. На знак цього все огорнулося чорними барвами. «Чорно й неприємно дишив гріб, коли приступили до нього. Святі на хоругвах, осяяні місячним світлом, мов і собі поблідиши, гляділи задеревілим поглядом у розкриту землю» [там само, с. 242].

Психологічний стан Івоніки письменниці розкриває, скориставшись темними барвами в описі бурдея, в якому він знаходився, проливаючи «криваві сльози». «Темінь зростала, огонь в печі освічував слабо. Полумінь перемялася жарючу барву в легко-синю» [там само, с. 257]. Михайло вмер, і «світ для Івоніки потемнів» [там само, с. 257].

Темні барви пейзажу знов допомагають відчути емоційні переживання, але вже Анни. Допомагають зрозуміти її страх перед Савою, хижість думок хлопця, темність його душі. Під час зустрічі цих людей «густа темінь розляглася, і ледве що десь-недесь забликала на ослоненому хмарами небі срібна зірочка. Темінь так і товпилася довкола неї» [там само, с. 192]. Цією темінню виявився Сава, а зіркою – Анна, і, коли хлопець пішов, насолодившись страхом дівчини, «чорна земля дишла грубою грудою й здалося, що вся темінь і вся самотність чорної спустілої землі збилися оце вкупу. Душа її кривавилася» [там само, с. 192].

Ніжне кохання Михайла й Анни оточили світлі фарби надії на майбутнє. Їм здавалося, що «все навкруги спало. Високе буйне збіжжя, білі, сріблясті ниви гречки. Легка імла... здіймалася прозорими серпанками. Малий лісок лежав, закутаний серпанками, а над усім здіймалось ясне небо з своїм блискотом зірок і срібним світлом місяця, що безгомінно пронизувало темінь ночі» [там само, с. 71].

Кольори природи підсилюють психологічний стан героїв, що дає можливість читачам відчути їхні емоції. Але не лише барви пейзажів допомагають розібратися в психологічній характеристиці персонажів. Таку можливість забезпечують і описи їхніх портретів. Хоча, змальовуючи зовнішність своїх

героїв, Ольга Кобилянська уникає широких описів. Створені нею портрети є стислими й психологізованими. Пропонуючи загальний обрис портрета, письменниця зосереджується на одній із найхарактерніших рис. При цьому заслуговують на увагу зміни цих рис під впливом різних ситуацій. Це допомагає глибше розкрити характер героя, відчути його душевні хвилювання. Водночас в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із емоційними переживаннями, майже несвідомо змінюється колір обличчя. Воно перетворюється на бліде або жовте, почорніле або червоне. Змінюється вираз очей, які набувають інших відтінків, навіть стан душі пов'язується з певним кольором.

Усі ці зміни у персонажах О.Кобилянська передає шляхом наділення певних рис й, відповідно, певних барв, залежно від того, як поводить той або інший персонаж, як ставиться до кожного з них письменниця.

Все зло, нечесність, брехливість вона втілила в образі Рахіри, яка була оточена *чорними барвами*. Недалеко від її хати «тягнувся великий *чорний ліс*» [там само, с. 82]. В їхньому дворі жив «*чорний, худий пес*» [там само, с. 83]. Сама вона мала «*чорні очі, смагляве обличчя, білі, блискучі зуби, весь час ходила з розпатланим чорним волоссям*» [там само, с. 163], тобто була чорна собою й мала чорні думки. У повісті її згадано як «*чорну п'явку*» [там само, с. 147] або «*чорну розпусницю*» [там само, с. 231], яка «*своїми великими, червоними устами пила з Сави всю енергію і силу*» [там само, с. 81], підкоривши його собі й навертаючи на темний шлях.

Важливу роль в описі Сави, в розкритті його психологічної характеристики відіграють очі. «*Великі сиві очі хлопця не мали нічого спільного з його дитинячо-молодим обличчям*» [там само, с. 35]. Як відомо, очі – дзеркало душі. Очі Сави відображали всі його думки, всі його темні задуми. Він зневажливо ставиться до матері й карає її «*холодним блиском очей*» [там само, с. 35]. Згадуючи батька, «*очі у Сави збільшувалися в льодово-зеленім блиску*» [там само, с. 86], від обурення очі «*позеленіли й засвітилися як срібні щітки*» [там само, с. 162], почуття жорстокості перетворювали його очі на *сталеві*.

У тихої і лагідної Анни колір обличчя відобразив її душевний біль, її велику душевну драму. Обличчя з «*блідого, мов стіна*» [там само, с. 214] перетворилося на «*жовте, мов віск*» [там само, с. 237]. «*Зараз кров потече по її лиці*» [там само, с. 215], – наголошує письменниця.

Натомість Марійка «*виглядала відстрашаючи з блідим, мов полотно, лицем*» [там само, с. 213], вона була «*біла, як смерть*» [там само, с. 203], адже тяжко страждала за померлим сином. «*З безкровним лицем*» страждає від того, що Сава не покинув Рахіру, «*блідла по самі уста*» весь час, коли зустрічала «*чорну дівчину*» [там само, с. 269].

Аналізуючи повість, згадуються слова Н.Вдовиченко: «Письменниця поглиблює увагу до внутрішнього світу персонажа, який є особистістю, здатною

до самоусвідомлення. Це вносить сильний психологічний струмінь у художню тканину твору» [4, с. 33]. Кольори допомагають розкрити психологічну характеристику персонажів, відображають душевні хвилювання людей. Вони є важливим засобом психологічного відтворення поведінки персонажів і відображають психічний стан героїв, їхні внутрішні переживання. За допомогою барв можна зрозуміти силу людських переживань, свідоме і несвідоме в характерах людей. Отже, колір є мовно-виражальним засобом психологічної характеристики персонажів, а кольористика допомагає відчути індивідуально-авторське бачення світу Ольги Кобилянської.

Література

1. *Аристотель*. О душе / Аристотель // Соч. в 4 т. – Т. 1. – М., 1976.
2. *Бабій І.* Назви кольорів як важливий засіб реалізації ідейно-естетичної концепції О.Кобилянської / І.Бабій // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Вип. 58–59. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 1999. – С.182–185.
3. *Борисенко Н.М.* Поетика кольору / Н.М. Борисенко // Історико-літературний журнал. – 1996. – №2 – С. 51–55.
4. *Вдовиченко Н.* Неоромантична дискурсія ранньої прози О.Кобилянської / Н.Вдовиченко // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Вип. 58–59. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 32–34.
5. *Гузар З.І.* Ольга Кобилянська. Семінарії. Навчальний посібник / З.І. Гузар. – К., 1990.
6. *Державний* стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>
7. *Емоції* і почуття. Види емоцій [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1931071037363/psihologiya/emotsiyi_pochuttya
8. *Кандинский В.В.* О духовном искусстве / В.В. Кандинский. – Л., 1988
9. *Клим'юк Ю.* Функціональна роль міфологізму в повісті О.Кобилянської «Земля» / Ю.Клим'юк // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Вип. 58–59. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 52–55.
10. *Кобилянська О.* Твори / О.Кобилянська. – 1971.
11. *Ковальчук О.* Письменницька позиція в повісті О.Кобилянської «Земля» / О.Ковальчук // Українська мова і література в школі. – 1993. – №2. – С. 16–19.
12. *Погребенник Ф.П.* Ольга Кобилянська: погляд на її творчість крізь призму трьох видань – «Буковини», «Української хати», «Нової України» / Ф.П. Погребенник // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Вип. 58–59. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 1999.
13. *Порівняльне* літературознавство [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://megalib.com.ua/content/60_52_Paralelne_zistavlennya_kontekstyalnii_analiz_tipologichne_vivchennya.html
14. *Томашук Н.О.* Ольга Кобилянська / Н.О. Томашук. – К., 1969.

Анонси

Тетяна КУТОВА

Колір у психологічній характеристиці поведінки персонажів повісті Ольги Кобилянської «Земля»

У статті обґрунтовано важливість ролі кольору в осмисленні повісті О.Кобилянської «Земля». Наголошується, що колір є мовно-виражальним засобом психологічної характеристики, оскільки забезпечує розкриття внутрішнього світу героїв, їх поведінки, психічного стану, внутрішніх переживань, душевних хвилювань. Використання різних барв дає змогу зрозуміти силу людських переживань, свідоме і несвідоме в характерах людей. Зважаючи на це, обстоюється, що означений аспект аналізу твору забезпечує формування читачьких компетентностей.

Ключові слова: емоції, мовно-виражальний засіб психологічної характеристики, колірна ознака, читачька компетентність, контекстуальний аналіз.

Татьяна КУТОВАЯ

Цвет в психологической характеристике поведения персонажей повести Ольги Кобилянской «Земля»

В статье обоснована важность роли цвета в осмыслении повести О.Кобилянской «Земля». Отмечается, что цвет является средством словесной психологической характеристики, поскольку обеспечивает раскрытие внутреннего мира героев, их поведения, психического состояния, внутренних переживаний, душевных волнений. Использование разных красок позволяет понять силу человеческих переживаний, сознательное и несознательное в характерах людей. В связи с этим доказывается, что отмеченный аспект анализа произведения обеспечивает формирование читательских компетентностей.

Ключевые слова: эмоции, средство словесной психологической характеристики, цветовой признак, читательская компетентность, контекстуальный анализ.

Tetyana KUTOVA

The role of color in psychological characteristics of behavior of the characters in the story of Olga Kobilyanska «The Ground»

In the article the arguments are based on the facts that the role of color is very important in perception of the story of O.Kobilyanska «The Ground». It is emphasized that the color is the way of expressing the language of psychological characteristics, because it provides the discovery of the inner light of the characters, their behavior, mental state, inner sufferings, emotions. Using different colors gives the possibility of understanding the strength of people's emotions, consciousness or unconsciousness in people's characters. Taking it into consideration, this aspect of analyzing the story provides forming of reader's competence.

Keywords: emotions, means of verbal psychological description, colour sign, reader competence, contextual analysis.

Відуки батьків

Наша гімназія – велика дружна родина

Кажуть, коли народжується дитина, на небі Бог запалює нову зірку. Зірку, яка все життя освітлюватиме людині її шлях. Що яскравіша ця зірка, то повнокровніше життя людини. Але чи можливо зробити так, аби вона ніколи не тьмяніла, а сяяла завжди, освітлюючи шлях людині?

Можливо. Для цього ми, батьки, обираємо для своїх «зірочок» кращі навчальні заклади, а отже, умови виховання і спілкування.

На нашу думку, нині немає альтернативи гімназії №7. Ми впевнені, що саме тут наш син почуватиметься як вдома, зможе розкрити свої здібності, здобуде ту освіту, на яку заслуговують діти нашої держави. Саме тут його навчать шанувати історію, релігію та культуру не лише українського народу, любити рідну мову, а із повагою ставитися до історії, культури та релігії інших народів.

Ми знаємо, що завдяки чудовому професійному педагогічному колективу, який з любов'ю ставиться до дітей, в нашій гімназії виховують майбутніх політиків, відомих юристів, наукових діячів, великих акторів, найкращих спортсменів і мудрих учителів.

Щиро вдячні також директорові гімназії №7 С.В. Мельник за те, що вона зуміла створити такий чудовий навчальний заклад, в якому учні та їхні батьки відчують себе однією великою родиною.

Звертаємось до всіх працівників гімназії з такими словами: нехай підґрунтям вашої нелегкої і водночас дивовижної професії будуть міцне здоров'я, мудрість, терпіння і взаєморозуміння. Низький уклін вам та щира повага, а нагородою нехай стане любов ваших учнів.

З повагою, батьки
Олександра ХОРСУНЕНКА